

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЛІСІВ

Исследованы основные подходы к пониманию общих понятий «правовая охрана» и «правовая защита», на основе которых автором обоснованно понятие «правовая охрана лесов». Автор доказывает, что правовая охрана лесов – это совокупность правовых норм и правоотношений, которая связана с рациональным использованием, воссозданием, повышением производительности и защитой лесов.

In this article investigational basic going near understanding of general concepts «legal safeguard» and «legal defence», on the basis of which by an author grounded family concept «legal safeguard of the forests». In opinion of author, a legal safeguard of the forests is a body corporate and politic of laws and legal relationships, which is related to the rational use, recreation, increase of the productivity and defence of the forests with a purpose maintenances and increases ecological, aesthetically beautiful, educate and other their properties.

Правова охорона лісів є невід’ємною частиною природоохоронного процесу, який спрямований на охорону лише одного об’єкта природи – лісів. В основі правової охорони лісів – право як сукупність норм, що визначає її межі та методи. Тобто воно є визначальним елементом правової охорони лісів.

Проте правова охорона, окрім заходів, які безпосередньо пов’язані з правом, включає також і організаційні, виховні та інші заходи.

Правова охорона лісів є визначальною частиною охорони лісів, охоронного процесу в цілому. Маючи певні властивості, ця форма охорони підвищує ефективність лісоохоронного процесу, тому що даний процес здійснюється на основі і для виконання закону. Крім того, право, впливаючи на охорону лісів, породжує відносини, які безпосередньо не випливають з раціонального їх використання, серед яких є створення системи відповідальності за порушення правил користування лісами, залучення громадськості до охорони лісів. Діючи у лісоохоронному процесі, право підтримує і забезпечує інші напрямки його діяльності, встановлюючи юридичні гарантії.

Існують різні підходи до визначення правової охорони. Усі погляди науковців можна поділити на певні групи: по-перше, правова охорона – це сукупність певних заходів, способів або засобів, передбачених у законодавстві, як зазначає Ю.С. Шемшученко¹; по-друге – це сукупність правових норм, встановлений державою об’єм прав і обов’язків та правила поведінки (С.Н. Колотинська)²; по-третє, це сукупність правових норм та правовідносин, що виникають під час їх реалізації (М. Т. Осипов)³.

Проаналізувавши дані визначення правової охорони, слід відзначити, що не зовсім вірно правову охорону ототожнювати із сукупністю певних заходів, способів і засобів, які визначені у законодавстві, який характер вони б не мали, у зв’язку з тим, що законодавство в першу чергу встановлює правила поведінки, регулює діяльність, а не закріплює заходи, засоби і способи, які в більшості випадків носять разовий характер. Говорячи про те, що правову охорону утворює сукупність правових норм, науковці недостатньо враховують її особливість,

© МЕНДИК Людмила Володимирівна – старший викладач Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

оскільки не доцільно її розглядати так вузько, адже самі правові норми є лише базою правової охорони, яка не може функціонувати без суб'єктів. Тому, включаючи у правову охорону об'єм прав і обов'язків суб'єктів та правила поведінки, автори більш точно визначають дане поняття.

Проте, на нашу думку, є найбільш достовірним і заслуговує уваги твердження, що під правовою охороною слід розуміти сукупність правових норм та правовідносин, які виникають на підставі їх застосування.

Правові норми, що стосуються охорони лісів, фіксують межі активної поведінки людей щодо забезпечення цілей охорони лісів, встановлюють права і обов'язки суб'єктів лісоохоронних правовідносин, вносять узгодженість, організованість і порядок у систему охорони лісів і використання лісових ресурсів. Правова охорона лісів здійснюється при застосуванні всіх правових норм, що пов'язані з охороною і використанням лісових ресурсів.

Усі норми у сфері охорони лісів можна поділити в залежності від змісту на: норми-принципи, норми-пріоритети та норми-правила. При здійсненні правової охорони лісів в основному повинні використовуватися норми-пріоритети правової охорони лісів України. Норми-правила можна поділити на:

1) попереджувальні (покликані попередити настання шкідливих наслідків в галузі охорони і раціонального використання лісових ресурсів);

2) заборонні (вміщують заборону вчинення певних дій з метою недопущення спричинення шкоди лісам);

3) караючі (передбачають міру відповідності за порушення вимог лісоохоронного законодавства);

4) зобов'язуючі (покладають на суб'єктів правової охорони лісів певні обов'язки в галузі охорони лісів);

5) заохочуючі (передбачають заходи морального та матеріального стимулювання за дотримання вимог охорони і раціонального використання лісових ресурсів);

6) дозволяючі (надають можливість лісокористувачам використовувати лісові ресурси, передбачаючи їх права) та інші.

Правові норми, що стосуються охорони лісів, містяться у нормативно-правових актах та інших актах правового характеру. Є певне коло нормативно-правових актів, які безпосередньо не регулюють лісоохоронні відносини, проте містять норми, які в деякій мірі стосуються правової охорони лісів. До них відносяться Конституція України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р., Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р., Кримінальний кодекс пни, Кодекс України про адміністративні правопорушення та інші.

Наступну групу утворюють акти нормативного характеру, які регулюють лісоохоронні відносини поряд з іншими природоохоронними відносинами. Серед них Земельний кодекс України; Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р.; Закон України «Про тваринний світ» від 9 квітня 1999 р.; Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. і т. д.

Слід також виділити нормативно-правові акти, які стосуються безпосередньо охорони лісів, зокрема, Лісовий кодекс України, Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня у № 559 «Про затвердження Правил рубок головного користування в лісах України», Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня

1996 р. «Про затвердження Правил рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, та інших рубок», Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 1999 р. № 1378 «Про затвердження Правил відпуску деревини на пні в лісах України».

Крім зазначених правових актів, приймаються й інші акти, які містять правові норми пов'язані з охороною лісів як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні уповноваженими органами.

А.П. Гетьман поділяє правові норми та правовідносини в галузі охорони лісів на матеріальні та процесуальні⁴.

Сама сукупність правових норм не утворює правову охорону лісів, оскільки остання представляє собою цілеспрямований лісоохоронний процес. Право як сукупність правових норм, не може безпосередньо впливати на ліс як природний об'єкт. Воно впливає на поведінку соціальних суб'єктів, які перебувають в певних суспільних відносинах, шляхом регулювання їх діяльності. Підставою виникнення даних правовідносин є юридичні факти у і подій чи дій. Слід відзначити, що характер наслідків, спричинених подіями, в деякій мірі залежить також від волі людей, що проявляється у відношенні відповідних органів до службових обов'язків в галузі попередження природних явищ стихійного характеру.

Ліси є власністю Українського народу, від імені якого виступають органи державної влади і місцевого самоврядування. Відповідно до цього державні органи і органи місцевого самоврядування, які наділені владними повноваженнями в галузі охорони і використання лісових ресурсів, мають ширше коло прав і обов'язків в даній галузі, ніж інші суб'єкти лісових –правовідносин. Державні органи є носіями повноважень з державного управління і контролю в галузі охорони лісів. Їх права та обов'язки визначають повноваження даного органу в галузі охорони лісів.

Правова охорона лісів здійснюється за допомогою певних прийомів, способів правового впливу на відносини, об'єктом яких виступають ліси. Дані прийоми і способи утворюють методи правової охорони лісів. Розрізняють адміністративно-правовий (імперативний) та цивільно-правовий (диспозитивний) методи правового впливу у цій сфері.

Характеристика правової охорони лісів була б неповною, якщо не охарактеризувати економічне стимулювання охорони лісів. Важливість економічного стимулювання в галузі охорони лісів пояснюється тим, що з переходом до ринкових відносин потрібно створити умови залежності прибутків лісокористувачів від використання і охорони лісів. Необхідно відійти від суто адміністративних методів охорони природи, як це було раніше, коли підприємства не були зацікавлені у раціональному використанні лісових ресурсів і охороні лісів.

Заходи економічного стимулювання охорони лісів передбачені у ст. 92 Лісового кодексу України. На практиці заходи економічного стимулювання охорони лісів не знаходять широкого застосування у зв'язку з відсутністю джерел фінансування та у зв'язку з важким економічним становищем лісової галузі господарства.

Важливим також є співвідношення охорони лісів і раціонального використання лісових ресурсів. У науковій літературі не існує єдиної думки щодо взаємодії даних понять. Зокрема, В.Л. Мунтян вважає, що охорона природи є елементом, аспектом більш широкого і об'ємного поняття – раціонального природокористування⁵ і коли повною мірою здійснюватиметься раціональне використання природних ресурсів на науковій основі, то проблему охорони природи буде знято⁶.

В.В. Петров зазначає, що охорона природи розглядається як охорона сприятливих природних умов життя людей, навколишнього природного середовища з включенням в ці умови і раціонального використання природних ресурсів⁷.

Проте усі науковці відзначають тісний взаємозв'язок охорони природи і раціонального природокористування, говорячи, що ці поняття є двома сторонами однієї медалі, двома сторонами одного явища.

Слід погодитися з думкою А.С. Єренова про те, що слід «не розривати механічно користування від охорони, не протиставляти їх одне одному, а використовувати природні ресурси, оберігаючи їх, – така вимога сучасності до природи»⁸. Тому, з точки зору вимог юридичної практики, штучне відмежування і протиставлення охорони лісів і раціонального використання лісових ресурсів є небажаним

Між охороною лісів і раціональним використанням лісових ресурсів існує діалектичний зв'язок. Дані види діяльності нерозривно пов'язані одне з одним і тісно взаємодіють між собою. Охорона лісів залежить, в першу чергу, від ефективності і обґрунтованості використання лісових ресурсів. Особливості лісокористування визначають характер правової охорони лісів. Сукупність прав і обов'язків лісокористувачів відображають стан правової охорони лісів. Використання лісових ресурсів обов'язково повинно базуватися на науково-обґрунтованому підході і бути раціональним.

Здійснюючи використання даних природних ресурсів, лісокористувачі повинні не лише задовольняти свої споживчі потреби, але й піклуватися про сприятливий стан лісів, бережливо відноситися до них. Тим самим вони наділені обов'язком бережливого ставлення до лісових ресурсів.

Охорона лісів пов'язана також із відновленням лісових ресурсів. Здійснення заходів щодо відновлення лісових ресурсів і підвищення їх продуктивності забезпечує тим самим охорону лісів.

Поняття «охорона» включає також деякі аспекти використання лісових ресурсів, які полягають у тому, що здійснюючи раціональне використання даних природних ресурсів, лісокористувачі сприяють охороні лісів.

Раціональне користування базується на глибоких екологічних дослідженнях, досягненнях природничих, економічних, технічних, юридичних наук і має на підвищення продуктивності і цінності лісових ресурсів. Тому охорона забезпечується раціональним використанням і відтворенням лісових ресурсів та проведенням інших заходів, які сприяють збереженню і підвищенню економічних, екологічних, естетичних та інших властивостей лісів.

Правова ж охорона лісів, у свою чергу, визначає правила раціонального використання лісових ресурсів, забезпечує також їх дотримання шляхом встановлення міри відповідальності. Ось чому не слід отожднювати і протиставляти правову охорону лісів і раціональне використання лісових ресурсів.

Доцільно також розглянути взаємодію понять «правова охорона» і «правовий захист». На наш погляд, поняття «захист» вужче, ніж поняття «охорона». Правовий захист виникає при наявності спричиненої шкоди. Відповідно правова охорона лісів включає правовий захист лісів.

Правовий захист лісів є специфічною сферою діяльності правоохоронних органів, тобто мова про правовий захист при наявності правопорушень в галузі охорони та остання лісів, що спонукає правоохоронні органи до вжиття відповідних правових заходів. Захист представляє собою всього лише одну з юридичної охорони, носить характер активної протидії сторонньому впливу. Тому правовий захист тісно переплітається з юридичною відповідальністю.

В же той час правова охорона лісів не обов'язково повинна супроводжуватися вчиненням правопорушення, а пов'язана в більшій мірі з раціональним використанням і відтворенням лісових ресурсів.

Враховуючи все вищенаведене, правова охорона лісів – це сукупність правових норм і правовідносин, яка пов'язана із раціональним використанням, відтворенням, підвищенням продуктивності та захистом лісів з метою збереження і підвищення екологічних (водоохоронних, захисних, санітарно-гігієнічних, оздоровчих, рекреаційних), естетичних, виховних, економічних та інших їх властивостей.

1. *Шемшученко Ю.С.* Государственное управление охраной окружающей среды в СССР (проблемы теории и практики): Автореф. дис... д-ра юрид. наук. – К., 1978. – С. 6. 2. *Колотинская Е.Н.* Правовые основы природноресурсовых кадастров в СССР. – М., 1986. – С. 38. 3. Проблемы правовой охраны окружающей среды в СССР / Под ред. Н. Т. Осипова. – Л., 1979. – С. 22. 4. *Гетьман А.П.* Еколого-процесуальна правова теорія: проблеми становлення і розвитку / Автореф. ... докт. юрид. наук. – Харків, 1995. – С. 8. 5. *Мунтян В.Л.* Правова охорона природи УРСР. – К., 1982. – С. 23. 6. Там само. – С. 24. 7. Природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды: Учебник / Под ред В. В. Петрова. – М., 1988. – С. 9. 8. *Еренов А.Е.* Проблемы правовой охраны природы // Известия Казахской ССР. Серия общественных наук. – 1974. – № 3. – С. 84.

Г. А. ГУРСЬКА

ЕКОЛОГІЧНЕ АУДИТУВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проанализированы научные подходы к определению понятия эколого-аудиторских правоотношений, а также экологического аудирования как одного из видов предпринимательской деятельности.

According to the research, the definition of ecological audit in the scientific literature expresses more precisely targets and tasks of its carrying out and indicates that it is an important component of environmental auditing as a form of entrepreneurial activity.

Проблематика екологічного аудитування як одного з видів підприємницької діяльності була предметом дослідження таких вчених, як: О.І. Шапоренко, В.Я. Шевчук, О.Л. Дубовик, Г.П. Серов, Н.А. Орлов та ін. Проте не вичерпана в їх працях і потребує подальшої розробки.

Еколого-аудиторські правовідносини є різновидом аудиторських правовідносин, хоча в Україні вони мають автономний характер щодо останніх. Це в першу чергу пов'язано з тим, що Закон України «Про аудиторську діяльність» (в редакції від 14.09.2006) в ч. 2 ст. 2 закріпив, що особливості проведення інших, крім фінансового, видів аудиторської діяльності регулюються спеціальним законодав-

© ГУРСЬКА Галина Анатоліївна – аспірантка Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України